

Dorovský, Ivan

První překlady RKZ do makedonštiny a vztah jejich překladatelů k Čechám

In: Dorovský, Ivan. *České země a Balkán : kapitoly z dějin česko-makedonských a makedonsko-českých styků*. Vyd. 1. V Brně: Universita J.E. Purkyně, c1973, pp. [47]-72

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121133>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PRVNÍ PŘEKLADY RKZ
DO MAKEDONŠTINY A VZTAH
JEJICH PŘEKLADATELŮ
K ČECHÁM

literární mystifikace. — Srezněvskij a RKZ. — Srezněvskij a Hanka. — Petkovič a Srezněvskij. — Petkovičovy překlady. — Petkovičův překlad Libušina soudu a Hankova Polyglotta. — Petkovičovy překlady Žežulice, Opuštěná a Kytice. —

L Rajko Žinzifov a jeho Novobulharská sbírka. — Jeho překlady RKZ. — Překladatelova volba metra. — Jeho umělecký postup. — Překlad Libušina soudu — jeho přednosti a nedostatky. — O věrnosti překladu. — Báseň Oldřich a Boleslav a Žinzifův přístup k ní. — Bergovy překladatelské principy a Žinzifov. — Překladatelova snaha o posun směrem k lidové poezii. — Básnická skladba Jaroslav a její rozměr, verš a rytmus v Žinzifově překladu. — Beneš Hermanov a jeho aktualizace v překladu Žinzifova. — Palilogie. — Strídání osmi-slabičného s šestislabičným veršem v překladu písně Čestmír a Vlaslav. — Opakování. — Posun k lidové slovesné tvorbě. — Ludiše a Lubor. — Žinzifův pokus o asonanční rým. — Překladatelův jazyk. — Žinzifovy překlady lyrických písní RK. — Jeho překladatelské úspěchy. — Lyrická píseň Skřivánek a makedonská lidová lyrika. — Klady Žinzifových překladů RK. — Žinzifovy názory na vytvoření jednotného jazyka. — Diferenciace uvnitř makedonské inteligence od počátku 60. let 19. století. — Jazyk překladatelů RKZ. Žinzifův vztah k Čechám. Žinzifov a Fr. Jezbera. — Jezbera a cyrilometodějské oslavy. — Vasil D. Stojanov a jeho hodnocení Žinzifových překladů RKZ. — Žinzifovo dílo v Čechách v 70. a 80. letech.

V Evropě se zrodilo v období preromantismu a romantismu v různých zemích, kdy se projevovaly první náznaky nacionálního uvědomování, několik literárních mystifikací. Od dob Macphersonova *Ossiana*, který si brzy získal velkou popularitu a byl prohlášen za Homéra severu, zrodilo se několik dalších „druhých Homérů“. K nejvýznamnějším literárním padělkům 19. století pak patří bezesporu vedle Meriméovy *Gusly* také Hankovy *Rukopisy* a Verkovičova-Gologanovova *Veda Slovanů*.

Odpor proti pangermanismu nebo proti panhellenismu si našel prostředek jak vyzvednout „slávu starých časů“, jak se vyrovnat národům, které měly svého Homéra, Nibelungy, Slovo o pluku Igorově nebo *Ossiana*. Když Josef Dobrovský odmítl Libušin soud jako padělek, napsal, „že je to klukovství, jímž padělatelé z přehnaného patriotismu a nenávisť k Němcům chtěli oklamati jiné neopatrné“.¹ Na rozdíl od Dobrovského však nová česká buditelská generace přijala *Rukopisy* s nadšením, protože byla „na jiném stupni svého buržoazního a tím i nacionálního vědomí než Dobrovský“.²

¹ F. Vodička, *Dějiny české literatury II*, Praha 1960, str. 183.

² Tamtéž, str. 184. Viz též M. Otruba, *RKZ v naší kultuře a společnosti*, Český jazyk a literatura, roč. XX, čís. 2, 1969–1970, 49–55.

Podobně byly domněle staročeské texty (RKZ) přijímány mnohými slovanskými současníky a následovníky jako důkaz nejstaršího slovanského dialektu nebo jako nejstarší básnické skladby starých Čechů. Není proto divu, že byly překládány do slovanských i neslovanských jazyků nedlouho po jejich českém vydání, jak tomu bylo ostatně také se Slovem o pluku Igorově, o jehož pravost se dodnes stále ještě vedou spory. Mnozí slovanskí básníci viděli obsahovou i formální příbuznost obou památek. V obou textech spatřovali především jejich hlavní myšlenky – boj proti cizím vetřelcům, ideu jednoty a národní osobitosti.

Chceme se pokusit analyzovat první překlady RKZ do makedonštiny, zhodnotit jejich uměleckou hodnotu a ukázat na vztah překladatelů k české kultuře a k Čechám vůbec. Přitom píšeme-li do makedonštiny, máme tím na mysli makedonské dialekty, kterými překladatelé psali, protože o spisovné makedonštině v té době, kdy překlady vznikaly, nelze mluvit. Naše analýza se bude týkat překladů RKZ do makedonských dialektů Konstantina Dmitrijeva Petkoviče a Rajka Žinzifova.

Ruský slavista Izmail I. Srezněvskij doporučoval, aby RKZ byly přeloženy do všech slovanských „nářečí“. V roce 1852 uveřejnil Petkovičův překlad *Libušina soudu* spolu s originálem podle čtení Šafaříkova a vedle toho anonymní bulharský překlad se staroslověnským čtením podle A. Ch. Vostokova.³ Petkovičův překlad, nazvaný *Drevnjaja češskaja pėsnja o Sudě Ljubuši*, který Srezněvskij uveřejnil, je na rozdíl od anonymního bulharského překladu pořízen v makedonském nářečí, které je velmi blízké spisovné makedonštině.⁴

O Konstantinu D. Petkovičovi jako o překladateli „staročeské poezie“ z RKZ se poprvé dovídáme z dopisu Srezněvského V. Hankovi z roku 1849. Svědčí to o velmi významné skutečnosti, že Petkovičovy překlady *Libušina soudu* a písní z RK byly hotovy už v září 1849, o tři roky dříve, než je Srezněvskij uveřejnil, a nikoliv v roce 1852, jak se dosud soudilo. „Jeden z mých posluchačů“ – píše Srezněvskij – „Dmitrijev, rodem Bulhar, na mou žádost přeložil do bulharštiny Královédvorský rukopis a *Libušin soud*, přiloživ úvod a slovník. Nyní sestavuje k tomuto vydání slovník bulharských slov, která jsou pro Rusa nesrozumitelná. Knížku vydám a pošlu Vám ji.“⁵ O tři roky později Srezněvskij posílá Petkoviče k Hankovi do Prahy. „... a nyní Vám posílám i celou osobnost p. Dmitrijeva Petkoviče, kandidáta naší university, který slibuje, že pořídí bulharský překlad celého Královédvorského rukopisu. Bude Vám vyprávět o tom, jak se

³ *Pamjatniki i obrazcy narodnago jazyka i slovesnosti*. Pribavlenija k Izvestijam Imperatorskoj akademii Nauk po otdeleniju russkago jazyka i slovesnosti, Sankt-Peterburg 1852, str. 11–16.

⁴ Srezněvskij byl na universitě Petkovičovým učitelem. Petkovič však zasvětil Srezněvského do otázek bulharského jazyka, především do svého rodného makedonského nářečí. „Někdy se zabývám také bulharským nářečím. Dosti často u mne bývá archimandrita Rylského kláštera, který sem přijel. On a student Dmitrijev mi umožnili rozšířit svou slovní zásobu, takže je nyní dvakrát tak velká“ – psal Srezněvskij V. Grigorovičovi v roce 1848. O bulharštině věděl Srezněvskij dost (spíše ovšem teoreticky) od Grigoroviče, který jej informoval mj. o tom, že existují dva hlavní dialekty – východní a západní. Grigorovič mu psal o makedonském nářečí (dopis ze 3. července 1848) a poslal mu také texty makedonských písní, na nichž si Srezněvskij ověřoval rozdíly mezi východním a západním dialektem. Viz *Perepiska I. I. Srezněvskogo s V. I. Grigorovičem*, Sofie 1937, 42–43.

⁵ Viz *Pis'ma k Vjačeslavu Gankě iz slavjanskich zemel'*, izdal V. A. Francev, Varšava 1905, str. 1064.

u nás vyučuje o Slovanstvu, jak jsou vážená jména všech spisovatelů, kteří se toho účastní svou činností, jak je ctěno Vaše jméno. Je to jeden z druhů třetí generace slavistů; porovnejte jej s Vaším třetím pokolením a napište mi upřímné slovo, slovo pravdy a rady.“⁶

Konstantin D. Petkovič získal základní slavistické poznatky, metodu zkoumání a studia historie jazyka a slovesnosti u Srezněvského. Z jeho přednášek znal Šafaříkovy Slované starožitnosti⁷ i Grigorovičovu práci o cestě po evropském Turecku, v níž píše o makedonských nářečích a staroslověnských památkách v Makedonii.³ Petkovič byl tedy po filologické a historické stránce dobře připraven k dalšímu samostatnému studiu slavistických otázek, týkajících se jazyka, literatury a historie Slovanů. Takto připraven chtěl Petkovič se na čas vrátit do rodné Makedonie a podniknout po ní cestu, jsa zřejmě inspirován podobnou cestou Grigorovičovou. „Napominaja Vam o sebe v znak togo, čo ja ne zabyl Vas, posylaju k Vam byvšago učenika mojega, kandidata zdešnjago Universiteta g. Dmitrijeva Petkoviča, rodom Bolgarina, dušeju istago Slavjanina. On udalajetsja na rodinu na vremja, verojatno, i postarajetsja ne naprasno projezdit'sja po svojemu malo izvedannomu otečestvu. Bog даст, on budet sčastliv v svoich poiskach, esli ne na pole drevnostej, to po krajnej mere na pole narodnostej“ – píše Srezněvskij Šafaříkovi v polovině května 1852. „Nastavte ego sovetom i ne lišite priveta.“⁹

Je zřejmé, že zde byl přesně promyšlený Srezněvského plán další Petkovičovy činnosti. Petkovič měl nejprve přijet do Prahy, seznámit se zde s vedoucími osobnostmi české slavistické vědy a českého kulturního života, získat další poznatky a odtud se „na čas“ vrátit do Makedonie, kde se mu podle Srezněvského může podařit získat nové údaje „když ne z oblasti starožitností, tak aspoň na poli národností“. Šafařík měl v tom směru Petkoviče instruovat a být mu rádcem.

Na své cestě do Prahy se K. D. Petkovič zastavil ve Varšavě, kde se určitě setkal s Romualdem Hubem, který Hankovi Petkoviče rovněž vřele doporučoval.¹⁰ Václav Hanka i P. J. Šafařík si tedy mohli o Petkovičovi udělat úsudek dříve, než se s ním osobně setkali. Není rovněž bez zajímavosti, že jak Srezněvskij a Hube Hankovi, tak i Srezněvskij Šafaříkovi, ve svých dopisech prosí, aby Petkovičovi poskytli rady. O jaké rady šlo? Je více než pravděpodobné, že se Petkovič hodlal vyzbrojit novými znalostmi z oblasti shromažďování staroslověnských památek, starožitností, z oblasti získávání informací o národnostním složení obyvatelstva v Makedonii, o jeho jazyce apod. Je to promyšlená a důkladná příprava pro cestu „po své málo prozkoumané vlasti“. Nejpozději počátkem srpna 1852 je Petkovič už v Praze u V. Hanky, kterému „se zdá mnoho nadějí skýtat“.¹¹

⁶ Tamtéž, str. 1087.

⁷ Tamtéž, str. 1064.

⁸ Viktor I. Grigorovič, *Očerk putešestvija po jevropejskoj Turcii*, vtoroje izdanie, Moskva 1877. První vydání Kazaň 1848.

⁹ *Korespondence P. J. Šafaříka*, vydal V. A. Francev, Praha 1927, str. 880.

¹⁰ „Doporučuji Tvé lásce, milý příteli, pana Petkoviče; jak jej jen blíže poznáš, bez váhání (nie omieszkas) si jej tak zamiluješ, jako my. Prosím, podpoř ho svými radami a buď v Praze jeho průvodcem“. Viz *Pis'ma k V. Gankě*, str. 275.

¹¹ „Pan Petkow mi doručil vzácný list a s ním i Pamětní knížku na rok 1852, což mě obojí velmi potěšilo . . . Mladý Bulhar Petkow se mi líbí, je to živý a zdatný chlapec, který se zdá mnoho nadějí skýtat.“ Dopis V. Hanky R. Hubemu z 5. srpna 1852. Viz *Pis'ma k V. Gankě*, str. 1274.

Přesněji nedatovaný Srezněvského dopis Hankovi z roku 1852 klade Georgiev¹² nesprávně do první poloviny roku. Podle našeho názoru byl však napsán určitě později než citovaný už dopis z 11. května 1852. Soudím tak z toho, že mu v něm sděluje, že v prvním sešitě Dodatků bude otištěn „bulharský překlad Libušina soudu“.¹³

Pro známé skutečnosti o dvou hlavních bulharských dialektech – východním a západním – mohl Srezněvskij označit Petkovičův překlad za makedonský. V poznámkách k němu (nikoliv v úvodu, jak mylně uvádí Georgiev) Srezněvskij poznamenává, že „odstín bulharského nářečí, do něhož p. Dmitrijev - Petkovič přeložil starou českou poému, se zjevně liší od mnoha jiných, která si zachovala čistší bulharský typ. Tento odstín... převládá v některých krajích Makedonie, ...“ Proto Srezněvskij organizuje jiný překlad do nářečí, „která převládají ve vlastním Bulharsku“. Jak sám poznamenává, překlad pořídili rodilí Bulhaři z Bulharska.¹⁴

Pouhé srovnání fonetických, morfologických a lexikálních zvláštností Petkovičova překladu Libušina soudu, který otiskl Srezněvskij, s překladem téže skladby v Hankově Polyglottě, vylučuje Petkovičovo autorství. V Polyglottě je anonymní bulharský překlad, který uveřejnil Srezněvskij v Dodatcích. Petkovič je autorem pouze písní Kukavice (Žezulice), Sirota (Opuštěná) a Kitka (Kytice). Hanka, zřejmě na radu Srezněvského, uveřejnil v Polyglottě překlad, který byl pořízen ve „vlastním“ bulharském nářečí a nikoliv Petkovičův překlad, v němž převládají prvky makedonského nářečí. Je to zřejmě i z úryvku, který se chová v LANM v Praze spolu s variantami překladu výše uvedených písní.¹⁵ Těžko lze souhlasit

¹² Viz Emil Georgiev, *Rozšíření a vliv české literatury v Bulharsku v době bulharského národního obrození*, ve sb. Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí, NČSAV, Praha 1963, 222–228.

¹³ „V prvním listě Dodatků (jde o Pribavlenija k Izvestijam Imperatorskoj akademii Nauk – I. D.) najdete také bulharský překlad písně o Libušině soudu. Úryvky z překladu Královédvorského rukopisu, které mi dodal překladatel, Vám při tom posílám. Co mám, to dám: překladatel je líný dokončit své dílo. Ostatně ho brzy uvidíte a sám jej přimějte, aby se dal do práce.“ Viz *Pis'ma k V. Gankě*, str. 1036.

¹⁴ Pro úplnost nám budíž dovoleno zde uvést podstatnou část Srezněvského *Poznámek redaktora k bulharskému překladu písně o Libušině soudu*: „Píseň o Libušině soudu, která se zachovala do našich dnů v rukopise z 9.–10. století, cenná jako nejstarší památka slovanské lidové poezie a zároveň jedna z nejstarších památek slovanského jazyka, zaslouží si, aby byla přeložena do všech slovanských nářečí. Do mnohých už byla přeložena, třebaže tyto překlady nejsou všechny vydány. (.....) Pokus o překlad této písně o Libušině soudu do bulharského nářečí byl presentován na předcházejícím listě za tím účelem a pravděpodobně zaujal aspoň některé ze zvidavých čtenářů jako ukázka nářečí, které je dosud velmi málo prozkoumané a známé. Ovšem, nebylo možno se omezit jen na tento jediný pokus: odstín bulharského nářečí, do něhož p. Dmitrijev-Petkovič přeložil starou českou poému, se zjevně liší od mnoha jiných, která si zachovala čistší bulharský typ. Tento odstín, který převládá v některých krajích Makedonie, v sousedství se Srby, odráží vliv srbského nářečí, jak je to zřejmé použitím hlásky é místo št a ě místo žd. Nebylo možno si nepřát uveřejnit vedle něho ještě jeden pokus o překlad – v některém z dialektů, které převládají ve vlastním Bulharsku. Taková možnost se naskytla. Využil jsem ochoty několika rodilých Bulharů z Bulharska účastnit se na překladu – a překlad se vydává“. Viz *Pamjatniki i obrázky narodnago jazyka i slovesnosti*. Pribavlenija k Izvestijam Imperatorskoj akademii Nauk po otdelneniju russkago jazyka i slovesnosti. S.-Peterburg 1852, str. 23.

¹⁵ Viz František Bařha, *Bulgarica v Literárním archivu Národního muzea*, Praha 1958, str. 8, čís. 47, a též Charalampie Polenakovik', *Dva priloga za zapoznavanje so prepevite na K. D. Petkovik' od češki na makedonski jazik*, Razgledi, roč. XI, čís. 9, 1969, str. 980–986.

s E. Georgievem, který nepodloženě předpokládá Petkovičovo autorství překladu Libušina soudu, otištěného v Polyglottě. Georgiev si odporuje, tvrdí-li, že „zatímco v lyrických písničkách Královédvorského rukopisu, otištěných u Hanky, je použito živého lidového jazyka a téměř se necítí makedonský akcent Petkovičův, jeho překlad Zelenohorského rukopisu (Sabor – Sněm a Libušinjud – Libušin soud) je napsán jeho makedonským nářečím, s příměsí archaismů, umělých forem a vymyšlených slov. Petkovič zřejmě chtěl zachytit archaizovanou řeč originálu“.¹⁶ Srovnání všech tří překladů, tj. Petkovičova, anonymního a toho v Hankově Polyglottě popírá Georgievovo tvrzení.¹⁷

Petkovičův překlad písní z RK a Libušina soudu lze pochopitelně hodnotit z hlediska tehdejšího vývojového stupně makedonské a bulharské literatury a makedonského a bulharského jazyka. Na rozdíl od N. Gerova, D. Čintulova, P. R. Slavejkova aj., kteří se pokoušeli psát po vzoru ruské poezie, Petkovič překládá v duchu lidové slovesnosti a lidového jazyka makedonských nářečí. Přitom se značně funkčně i stylisticky liší také od děl makedonských tvůrců J. Krčovského a K. Pejčinoviče, jejichž práce měly plnit funkci didaktickou.¹⁸

¹⁶ Viz E. Georgiev, op. cit., str. 226. Georgiev cituje nepřesně Petkovičův překlad, uveřejněný Srezněvským, nese název *Drevnjaja češskaja pesnja o Sudě Ljubuši s perevodom na bolgarkoje narěčije*.

¹⁷ V Petkovičově překladu Libušina soudu, uveřejněného Srezněvským, nejsou umělé tvary ani vymyšlená slova, jak tvrdí Georgiev, který kromě toho nepřesně cituje a tím, ať záměrně či nikoliv, přibližuje Petkovičův překlad bulharštině.

Sr. K. Petkovič:

V svoja kuća seki tatko glava.
Maži orat, ženi rubi pravat.
Akol' umre glava domaćinska,
toga najdno deca stoka vladat,
...

Aj Vältavo, zašto matiš voda?
Zašto matiš voda srebropena?
Zar'te ljuta razboravi burja,
isturavši oblak z'gore neba,
navadivši vārchi gor zelenych,
isplaknavši zlatopesčna zemlja?

E. Georgiev, op. cit., str. 226:

V svoja kuća seki tatko glava.
Māži orat, ženi rubi pravat.
Akol' umre glava domaćinska,
Toga najdno deca stoka vladat...

Aj Vältavo, zašto mātiš voda?
Zašto mātiš voda srebropenna?
Zar'te ljuta razboravi burja,
Isturivši oblak z'gore neba.
Navādivši vārchi gor zelenich,
Isplakavši zlatopesčna zemlja?...

¹⁸ N. I. Tolstoj, *Stranička iz istorii makedonskogo literaturnogo jazyka* (Perevody „Ljubušinogo suda“ iz „Kraledvorskoj rukopisi“ na makedonskij jazyk v XIXv.) Istorija slavjanskich literaturnych jazykov, Moskva 1965, str. 17–34.

V překladech Žežulice, Opuštěné a Kytice najdeme ne jeden pěkný verš. Vedle toho jsou však v nich i slabá místa, vyplývající z nepochopení originálu. Je v nich však zřejmá překladatelova snaha po věrnosti originálu, po zachování jeho melodičnosti, dikce i svěžesti. Petkovičův překlad Libušina soudu je první básnický překlad do makedonštiny a jeden z prvních raných pokusů o využití makedonského lidového jazyka v poezii, o jeho spojení s makedonskou lidovou slovesností. Tyto dvě základní složky tvoří základ, z něhož Petkovič vychází při překladu Libušina soudu. Přijímá poetiku „staročeského“ originálu a pokouší se vytvořit svůj překlad na jejím základě. Autor překladu nehledá vzory v umělé poezii té doby, ani v bulharské, ani v jiné slovanské poezii. Vychází především z originálu a z makedonské lidové slovesné tvorby. Usiluje o důsledné zachování deseti-slabičného nerýmovaného verše originálu. Umělecké hodnoty domněle staročeského originálu Libušina soudu jsou v podstatě zachovány i v Petkovičově překladu. Je v něm vystižen i lidový tón předlohy. Ovšem Petkovičovi, odchovanci Srezněvského, šlo především (jako ostatně později R. Žinzifovovi a dalším překladatelům RKZ) o to, ukázat na ducha skladby, upozornit na její „starobylost“, na vypěstlost života starých Čechů, na odpor proti cizímu právu, na silné národní citění atd.

Petkovičovy překlady z RKZ jsou však významné také jako první pokusy o převedení básnického textu do makedonštiny (do makedonského naddialektového jazykového modelu) a také jako pokusy o zavedení normy makedonského spisovného jazyka na lidovém základě. O jeho lexikálních, frazeologických, stylistických a jiných zvláštích pojednáme dále po srovnání s překladem Libušina soudu, který pořídil makedonský obrozenský básník Rajko Žinzifov.

2

Rajko Žinzifov podal nejúplnější překlad RKZ do makedonského nářečí (nebo přesněji do naddialektového jazykového modelu) na počátku 60. let minulého století. Pojal je spolu s překlady Ševčenkových veršů z Kobzara, s překladem Slova o pluku Igorově a s vlastními verši do jedné sbírky.¹⁹ I staroruské Slovo o pluku Igorově, i skladby z domněle staročeských rukopisů, i poezie Ševčenkova silně promlouvaly k Žinzifovovi-romantikovi. Chtěl jimi vyjádřit i své myšlenky a názory o velikosti Slovanů, o jejich staré slávě. Jimi usiloval o upevnění slovanského vědomí u svých soukmenovců v Makedonii a Bulharsku. Překlady tedy měly se-

¹⁹ Rajko Žinzifov, *Novobálgarska sbírka*, Moskva 1863. Ze seznamu bulharských a makedonských škol a ze seznamu přispěvatelů, kterým sbírka byla zaslána, se dovídáme, že vyšla v nákladu minimálně 1270 výtisků. Připočteme-li k tomu, že si autor mohl jistý počet výtisků ponechat a také rozeslat do knihoven apod., je to dosti vysoký náklad. Sbíрка obsahuje: krátký autorův úvod, dále Slovo za palkát Igorev, Igorja syna Svjataslavlja, vnuka Ol'gova, str. 5–16 úvod, str. 17–45 text, str. 46–58 doslov k překladu, Kraledivorska 'râkopol' ot stary češki junački pësnj, str. 59–65 úvod, str. 67–128 text, str. 129–132 Gusljar Tarasa Ševčenka – úvod, str. 133–172 texty překladů šesti Ševčenkových básní, str. 173–186 Novobálgarska gusla, která obsahuje čtyři jeho původní básnické skladby: Poslë smr-tâ N. Ognjanova, Vdovica, Razgovor s sâlnce-to (S. D.) a Bezsonica.

hrát významnou politicko-spoolečenskou úlohu proti panhellenizačním snahám. V RKZ i ve Slově o pluku Igorově je základním motivem výzva k jednotě, ke sjednocování sil proti cizím, neslovanským barbarům a utlačovatelům.²⁰ Na počátku roku 1863 volá Žinzifov svůj lid k jednotě: „Bratři, jen víry nám třeba, čisté víry, souladu, velké shody, abychom dosáhli našich společných přání.“²¹ To jsou jediné pohnutky, které jej vedou k vydání *Novobulharské sbírky*, v níž jsou překlady obsaženy.²² A také jejich blízký vztah k ústní lidové slovesnosti a básníková romantická snaha probouzet v lidu zájem k hledání podobných literárních památek v Makedonii a Bulharsku. V předmluvě seznámil čtenáře s historií objevení RKZ, vyzvedl zásluhy „učeného muže a vlastence V. Hanky“, posteskl si nad osudem, jaký stihl „staroslavné bulharské knihy a rukopisy“.²³ O samotné své práci nad překlady se básník vyslovil velmi skromně. „Pokud jsme mohli“ – poznamenává Žinzifov – „snažili jsme se přeložit české rukopisy tak, aby překlad byl věrný a blízký originálu...“ Vyzval zároveň k pořízení dalších překladů, které by měly být snad „lepší“, správnější a úplnější v duchu lidového jazyka“. V předmluvě se překladatel rovněž dotýká otázky jazyka a odvolává se na jazyk lidových písní, odkud čerpal slovní zásobu. O jeho názorech na jazyk pojedáváme dále.

Žinzifovova *Novobulharská sbírka* (1863) obsahuje překlady celého RK a RZ, a to: Oldřich a Boleslav, Beneš Hermanov, Jaroslav, Čestmír a Vlastav, Ludiše a Lubor, Zábój, Slavoj a Luděk, Zbyhoň, Kytice, Jahody, Jelen, Růže, Žežulice, Opuštěná, Skřivánek, Sněm, Libušin soud, Píseň pod Vyšehradem. Máme tedy před sebou dva překlady z RKZ, které pořídili lidé původem z Makedonie a do jazyka, který nelze pokládat bez výhrad za bulharský.

Překladatel zvolil pro překlad Libušina soudu šestislabičné metrum (v orig. desetislabičné). Desetislabičný verš zachoval pouze v překladu Sněmu a v některých částech Libušina soudu, které pokládal zřejmě za vysvětlující nebo pevná frazeologická spojení. Srovnáme-li Petkovičův překlad Libušina soudu se Žinzifovým, zjistíme, že se po lexikální stránce a výběrem výrazových prostředků Žinzifov přidržuje Petkovičova překladu a nikoliv anonymního bulharského překladu v Hankově Polyglottě.

²⁰ O tom, že šlo o falza ani Žinzifov, ani Petkovič nevěděli.

²¹ L. S. Erichonov, *K. Žinzifov i P. I. Bartenev*, Izvestija na Instituta za literatura na BAN, kn. XVI, 1965, str. 190.

²² Sběrka měla kromě překladu Slova o pluku Igorově, RKZ, Ševčenkových veršů obsahovat ještě Žinzifovův článek o bratřích Miladinových, který však vyšel v čas. Rodnoje plemja až v roce 1877.

²³ ... „avšak nehledě na tuto strašnou potopu, která stihla naše staré písemnictví, my, nynější Bulhaři, potomci našich slavných předků, musíme prohledat všechny naše kostely a kláštery apod., snad se zachoval nějaký starý národní klenot, v němž jako v zrcadle vidíme život našich předků; snad i nám zanechal náš prokletý osud nějaký netknutý rukopis jako Rusům slavné Slovo o polku Igorevě, Čechům Královédvorský rukopis apod.“ Viz R. Žinzifov, *Publicistika*, tom II, Sofie 1964, str. 237. O důležitosti makedonských klášterů pro nejstarší slovanské písemnictví psal nejen Šafařík, ale později, v 80. letech, také Jan Wagner, který cestoval po evropském východě: „Kláštery v Makedonii mají dosud nemalou důležitost, nebo skorem jediné v nich uchovávají se staré rukopisy, které obyčejně na skrytém místě schovány bývají, aby je slídívý zrak Řeků nevypátral a tak k zničení nepřišly. V ničení rukopisů vyznali se Fanarioté výborně, tak že překonali v míře dalekosáhlejší našeho Koniáše“; viz J a n W a g n e r, *Na evropském východě. Črty z cest po Bulharsku, Turecku, Recku, Německu a Rusi*, Třebíč 1889, str. 109.

Žinzifovovo rozdělení na šestislabičné verše má svůj jasný záměr a cíl — chce dát překladu skladby formu, která je blízká lidové slovesné tvorbě (jak to udělal ostatně i při překladu Slova o pluku Igorově).²⁴ Žinzifovův tvůrčí postup zdůrazňuje vztah Libušina soudu a lidové poezie i tam, kde se v originále nevyskytují takové výrazové prostředky. V Žinzifovově překladu Libušina soudu je důsledně uplatněn trochejský verš, kterým je napsáno také mnoho jeho vlastních básní. Dodejme, že to byl také Ševčenkův oblíbený rozměr, jehož dumky Žinzifov překládal. Je zde větší volnost překladatelova, než u Petkoviče. Překladatel se nedrží vždy a všude úzkostlivě originálu, ani se však od něho příliš nevzdaluje. Nepřekládá všude otrocky, počíná si více tvůrčím způsobem.

Chceme-li soudit o uměleckých kvalitách Žinzifovových překladů RKZ, pak je nemůžeme měřit jinak, než na základě stavu, jaký byl na počátku 60. let minulého století v bulharské a makedonské literatuře a v epické tvorbě zvláště. Vezmeme-li přitom v úvahu také překladatelův jazyk a jeho názory na vytvoření společného bulharsko-makedonského jazyka (o čemž se zmíníme dále), pak lze konstatovat, že to byla velká odvaha překladatelova, podnícená více politicko-spoolečenskými názory Žinzifova a věhlasem, jaký RKZ měly, než čistě uměleckými pohnutkami.

Slabá, těžkopádná a dosti nepřirozená místa v překladu Libušina soudu jsou způsobena především jazykem. Vedle nich však překlad nepostrádá ani taková místa, která ještě dnes neznějí archaicky nebo nepřirozeně, nýbrž naopak prozrazují v překladatelovi básníka a odchovance lidové slovesné tvorby. Např. začátek skladby:

Oj, Váltavo řeko
Zašto matiš voda,
Zašto, řeko, matiš,
Voda srepropěna?
Dali mi te ljutyj
Razboravi vichor,
Kať poroni oblak
Ot široko nebo,
Kať navadi glavj
Na zeleny gory.
Kať isplakna gnila,
Gnila zlatopesčna?
Kako možam jaz-ka
Voda da ne matam,
Koga skarany set
Dva roĝeni brata,
Dva roĝeni brata
Za tatkovska stoka.²⁵

Žinzifov používá svérázného přístupu také při překladu ostatních písní z Rukopisů. Georgiev mluví o básníkově neukázněnosti.²⁶ Podle E. Etkinda

²⁴ I. Dorovský, *První pokus o básnický překlad Slova o pluku Igorově do makedonštiny a lidová slovesná tvorba*, SPFFBU, D 12, 1965, str. 123–135.

²⁵ R. Žinzifov, *Novobalgarska sbírka*, Moskva 1863, str. 67–128. Všechny citace Žinzifovových překladů RKZ jsou vzaty z tohoto vydání.

²⁶ Viz E. Georgiev, op. cit., str. 229.

není a nemůže být universální kritérium pro zhodnocení věrnosti překladu originálu. Věrnost překladu je pojem, který se mění v závislosti na tom, k jakému druhu poezie patří překládaná věc. Vedle blízkého znovupřetvoření smyslového obsahu veršů tu hraje úlohu také autorova emoce, hovorová intonace, nebo čistě formální hra v rytmech. „Shodneme-li se na tom“ – říká Etkind – „že by měl překladatel vytvořit jednotu formy a obsahu, která bude analogická originálu, pak se nemůžeme pozastavovat nad takovými otázkami a vyčítat překladateli, nebo lépe předkládat mu taková pravidla, která musí vždy dodržet, jakými jsou např. ekvivalentnost, tj. zachování stejného počtu veršů, nebo ekvirytmie, tj. zachování rytmu a metra originálu, reprodukce skladby, přenosu z verše na verš a jiných vnějších rysů formy.“²⁷ Na jiném místě Etkind podotýká, že „nepochopení dialektiky druhotného umění veršovaného překladu, jehož prostředky se vytváří nová jednotka obsahu a formy, nový básnický obsah, přivádí některé kritiky k nesprávnému hodnocení překladových děl.“²⁸

Pro překlad hrdinské epické písně Oldřich a Boleslav zvolil Žinzifov lyricko-epickou veršovou formu. Desetislabičné trochejské metrum, obvyklé v lidové poezii východoslovanské a zvláště jihoslovanské, střídá s veršem šestislabičným. Hankovo rytmické napodobení srbocharvátského desaterce tedy Žinzifov nezachoval. To však může být překladateli přičítáno jedině k dobru, že se nedržel křečovitě originálu, že mu šlo zřejmě více o to podat smysl skladby, než její doslovný překlad. Přitom se Žinzifov nepochybně opíral o překladatelské principy tehdejší ruské překladové poezie, zvláště o zásady N. Berga. Berg měl za to, že není třeba překládat doslovně každé slovo, že není důležitý verš, nýbrž duch, výsledek vyvolaného dojmu. Zdůrazňoval, že všechno musí být lidové, musí být ohlasem srdce lidu tak, aby báseň zdomácněla. Podle Berga je lépe vynechat slovo, verš nebo celou strofu, než ji vyjádřit v cizím duchu.²⁹ Na rozdíl od Georgieva se domníváme, že Žinzifov právě v šestislabičných slokách dosáhl významného uměleckého úspěchu.

Srovnej:

Na vršě, kdě stáchu po kraj lesa:
aj, všia Praha mlčie v jutřniem spaní,
Vltava sě kúrie v raniej páře,
za Prahú sě promodrujú vrši,
za vrchy vzhod šedý projasňuje.³⁰

A Žinzifovův překlad:

Pa zastanacha gore pokraj šuma;
Sička Praga málčit
V utrinno si spane,

²⁷ Viz. E. Etkind, *Poezija i perevod*, Moskva 1963, str. 38n.

²⁸ Tamtéž, str. 39.

²⁹ Ve svém překladu srbských lidových písní (*Serbskije narodnyje pesni*, Moskva 1847) usiloval N. Berg o to, aby byl co nejbliže originálu. U kratších epických lidových písní vytvářel Berg dokonce rýmy, které v originále nebyly. O svých překladatelských principech Berg obšírně pojednal v předmluvě ke knize *Pesni raznyh narodov*. Pevod N. Berga, Moskva 1854. Viz též Cvetanka Organdžieva, *O prevodima srpskih epskih pesama u ruskoj literaturi za Vukova života*, Anali filološkog fakulteta Beogradskog univerziteta, kn. IV, 1964, str. 317–333.

³⁰ Tyto i další citace jsou podle vydání *Rukopisové Zelenohorský a Kralodvorský*, vydal Josef Jireček, Praha 1879.

Máglit se Váltava
V zorni ranni pari,
Vărchovi zad Praga
Modrejat si tamo
Zad planini v nebo
Milna zora pukat.

Jak je patrné, nejenže není na závalu dělení desetislabičného verše originálu, nýbrž naopak, tím dosáhl překladatel jak maximálního vystižení smyslu a obsahu české předlohy, tak i vysoce básnického účinku. Přitom báseň přiblížil více makedonské lidové poezii. Rozhodně lze říci, že Žinzifovovy překlady RKZ jak v jednotlivostech, tak i ve svém celku, nestojí-li výše než podobné překlady do jiných slovanských jazyků té doby (např. do srbštiny), pak se jim směle mohou rovnat.

Emil Georgiev se domnívá, že některé úryvky Žinzifovových překladů RZK neznějí „v duchu bulharského lidového jazyka a písně“.³¹ Básníkovy překlady však nelze hodnotit ani z hlediska dnešního bulharského jazyka, tím spíše vůbec z hlediska tehdejšího vývojového stupně bulharštiny. Žinzifovův jazyk přece nebyl bulharský, jak uvidíme dále. Jeho překlad není tak docela nepoetický ani tam, kde je za takový Georgievem pokládán:

Hrnúše sě za niem osm vládyk,
s vládykami tříe sta pól sta vojnóv,
vojnóv přěudatných, tamo, kdě bě
mnostvíe Polan rozvaleno ve sně.

D i g n a c h a se po nego vladici
Osum, sos vladici stotini tri
I pol b j a c h a vojnici junaci,
P u š t i c h a se tamo deka b e c h a
Legnali v sãn mnozina poljaci.

Jasně tu vyplývá překladatelův záměr nebo aspoň pokus o rýmovaný verš (vladici, junaci, poljaci). O rým nebo asonanci se Žinzifov pokoušel také v překladu jiných básní RK.

Kladení slov stejného gramatického tvaru na začátku nebo na konci několika veršů za sebou, jak v českém originále, tak i v Žinzifovových překladech této i jiných skladeb, měl zesílit a zvýraznit libozvučnost rytmu. Nebyly to v pravém slova smyslu rýmy. Stejně znění slov bývalo nejčastěji u aoristových tvarů sloves nebo u ohýbacích přípon podstatných jmen. V analyzované básni Oldřich a Boleslav (jakož ostatně i v Libušině soudu, v básních Čestmír, Beneš Hermanův aj.) nalézáme mnoho takových příkladů.

Sr. verš 10:

Dostúpichu mýta středem lesa,
podachu si kolem pravě rucě.

verš 13:

Noc se převališe přes pól noci,
pokročiše k jutru šedošeru.

³¹ E m. G e o r g i e v, op. cit., str. 228–231.

**Udeřichu rány bubni hromné,
vyrazichu zvuky trúby hlučné.**

Snaha o věrnou reprodukci obsahu a smyslu originálu vede překladatele mnohdy k mnohomluvnosti. Volba jiného veršového metra pak vede ke zvýšení počtu veršů. Žinzifovovou zásluhou však je, že vycítil lyrický prvek ve vyprávění o Praze a že zvolil k jeho překladu jiné metrum. V tom byla Žinzifovova odvaha — samostatný přístup nejen k přeložení, nýbrž i k přetvoření, řekli bychom, originálu. Celou druhou polovinu skladby Oldřich a Boleslav přeložil Žinzifov důsledně šestislabičným veršem, s častými epanastrofami a paralelismy, což jej přibližuje slovanské a tedy i makedonské lidové epické poezii.

Podobný postup volil básník také při překladu největší a nejvýznamnější skladby Jaroslav. Originál je psán nerýmovaným desetercem, zatímco Žinzifovův překlad tento rozměr nezachovává, zvláště v první části střídá šestislabičný verš s osmislabičným. Někdy tak činí proto, že nepochopil smysl původního textu. Porušuje tak rovnoměrný rytmus, některé verše jsou těžko srozumitelné. Překlad skladby O velikých bojích křesťanů s Tatary (Jaroslav) však nepostrádá ani několik velmi pěkných míst, která vystihují českou předlohu a dodnes neznějí našemu uchu „zastarale“ nebo rušivě.

Sr.

Ajta Jaroslav jak oreľ letě,
tvrdú ocel na mohúcech prsech,
pod ocelí chrabrošť, udatenstvie,
pod helmiciú velebyster věhľas,
jarota mu z žhavú zrakú pláše.

Evo Jaroslav kak orel letat!
Jakij pancir na silni mu grádi
A pod pancir chrabrosst i junastvo,
Pod oklop mu mnogo brzij razum
Iz oči mu ljutina izvirat.

Přitom překladatel nejenže zachovává opakování slov na konci, na začátku nebo na konci předcházejícího a na začátku následujícího verše, nýbrž tuto palilogii na mnoha místech, ať už záměrně nebo nikoliv, ještě více rozhojňuje.

Vymyšlený děj „o pobití Sasíků“ neboli Beneš Hermanóv, motivicky, tematicky i jazykově blízký Kačičovu Razgovoru,³² překládá Žinzifov důsledně šestislabičným veršem místo osmislabičného verše domněle staročeské předlohy.

Měla-li hrdinská píseň o pobití Sasíků posílit české národní sebevědomí, pak se makedonský básník domníval, že může sehrát větší úlohu při probouzení národního sebevědomí u Bulharů a Makedonců v boji proti Turkům. Žinzifov si rovněž kladl otázku, podobně jako autor skladby Beneš

³² Viz Julius Dolanský, *Neznámý jihoslovanský pramen Rukopisů králové-dvorského a zelenohorského*, Praha 1968, str. 110–125.

Hermanův, jakým způsobem, jakými cestami se osvobodit. Dokonce se neubráníl jistě aktualizaci. Zatímco v novočeském falzu se mluví o „našem lidu branném“, Žinzifov se ptá v překladu, kde jsou „naši lidé, junáci“. Překladatel zdůrazňuje otázku vyrvání, vymanění lidu z rukou nepřátel:

Kto ny vrahóm vytrže,
sirá vlastice?

Koj ke te otkinit
Ot vragove naši,
Siromaška zemjo?

Nápadná je v Žinzifovově překladu mnohem častější palilogie než v originálu a naopak ve srovnání s původním textem vypuštění, vynechání interjekcí „ajta“ na počátku verše. Žinzifov klade rovněž velký důraz na lyrický obraz věnců, vinutých z polního kvítí v šesté sloce skladby, které jsou, jak ukázal Dolanský,³³ příznačné pro Hankův estetický vkus, jsou však cizí hrdinské poezii:

Víte věnce z polských květův
svému vyprostiteliu!
Osenie se zzelená,
proměnie se všě,
Rúče se (všě) proměníše.

Vijte věnci, vijte,
Ot těch polski kitki,
Na svoj branač, vijte!
Sějtbi se zelenějat,
Vsičko se proměni,
Se proměni **vsičko**, ...

V překladu písně *Čestmír a Vlaslav*, která je psána většinou osmislabičným nerýmovaným trochejem, se až na poslední část pravidelně střídají osmislabičné a šestislabičné verše. Zvýšený počet veršů není vždy na závadu.

Sr.
Neklan káže vstáti k vojně.
káže kniežeciemí slovy
protiv Vlaslavu:

Neklan na vojnici **kazvat**,
Kazvat s knežeska povelba,
Vikat **da se dignat** na boj,
Da se dignat na Vlaslava.

Tím, že zde máme o jeden verš více než v původním textu, překlad písně získává na bojovnosti, na důrazu tím, že se tu opakuje část veršů „**da se dignat** . . .“. Uvážíme-li hrdinský obsah této epické skladby, pak nemůžeme nevidět v tom překladatelův záměr o přiblížení skladby makedonské hrdinské epice.

Je nesprávné už předem jednoznačně odsoudit překladatele za to, že nezachoval počet veršů původní předlohy, aniž bereme v úvahu veršovanou stopu, do níž básník převedl český text. Zvýšení počtu veršů v překladu není podstatné. Důležité je, jakých uměleckých hodnot dosáhl překladatel, kolik tvůrčího talentu do svého překladu vložil a jaký je celkový umělecký výsledek jeho úsilí. Žinzifov přetlumočil báseň *Čestmír a Vlaslav* většinou (více než dvě třetiny) šestislabičným a zbytek osmislabičným a deseti-slabičným veršem. Vystihl dobře domněle staročeskou předlohu a nebýt svérázného překladatelova jazyka, mohli bychom ji radit k jeho výrazným překladatelským úspěchům. Někdy se dokonce překladateli podařilo posunutím směrem k obecně slovanské a zvláště jihoslovanské epice do-

³³ Tamtéž, str. 115.

sáhnout velmi zdařilých míst tam, kde i sám originál mu skýtal jisté možnosti:

Stojia hory v pravo,
stojia hory v levo,
na jich vrcholi na vysokej
zirá jasné slunečko.
Horami zdě **otsud**,
horami tam **otud**
tahú voje,
bitvu v sobě nesú.

Gori stojat v dėsno,
Gori stojat v lěvo
A na vărchove im,
Vărchove visoki
Zorit jasno sálnce.
Otovde niz gori,
Otade niz gori,
Chitajat vojnici,
Boj sos sebe nesat.

Opakování jako prostředek k zesílení představy pomáhá vyjádřit myšlenku živěji, plastičtěji, názorněji a malebněji. Opakování celých slov, ať ve tvaru nezměněném nebo změněném, dodává veršům větší libozvučnost a melodický ráz. Tohoto básického prostředku, který je vlastní i básním RKZ, užívá překladatel v mnohem větší míře, častěji, než v originále.

Podobný posun směrem k lidové slovesné tvorbě je i na mnoha jiných místech překladu básně. Tato snaha je velmi zřetelná také v překladu skladby *O velikém pobití* (Záboj, Slavoj a Luděk). Dialogická forma předlohy i přímá řeč jednotlivých postav poskytly překladateli možnost většího sblížení s lidovou slovesnou tvorbou. Skladba je věrně přeložena do Žinzifovova makedonského jazyka a netrpí šroubovanými verši a inverzemi. Přesahy jsou logicky skloubeny a neruší vnímání příběhu. Romantický poukaz na udatnost a vítězství Čechů v boji proti Němcům měl jasně burcovat také porobený lid v Makedonii a Bulharsku k pochopení své vlastní síly, měl vyzývat k jednotným akcím proti Turkům.

Osmislabičný nerýmovaný trochej epické básně *O slavném sedání* (Ludiše a Lubor) překladatel téměř zachovává. Není zde složitý děj, a proto Žinzifov mohl vniknout do obsahu básně a dobře ji pochopit. Opakováním stejných slov na konci jednoho a na začátku následujícího verše usiloval o rozvedení dějového popisu a tím chtěl usnadnit čtenáři vnímání. Tím, a také poměrně čistým a bohatým jazykem, dosahuje překladatel výrazného uměleckého úspěchu. Nechybí tu ve srovnání s původním textem ani některá neotřelá epiteta, ne tak častá ani v jeho vlastní básnické tvorbě.³⁴

Žinzifov, ať záměrně či nikoliv, dosahuje ve svých překladech básní RK

³⁴ Sr. např. úryvek ze skladby *O velikém pobití*:

i po krajinách vezdě v šíř i šíř
svoje dlůzě,
lútý ostřiež rozepě svoje křiedle,
bystro léta za pťactvem.

Vsěgde p' okolíi,
Dålgo i široko
Po četiri strani
Ljutij jastreb širit
Svoj dålzi krilja
I bårzo si letat,
Pilci on terajki.

mnoho asonančních rýmů. Vyvolávají mnoho asociací a tak mohou zvýraznit rytmickou a eufonickou funkci překrásných veršů. Není zanedbatelný rovněž ani sporadický, jednoslabičný, epiforický aj. rým, který se objevuje v Žinzifovových překladech nerýmovaného originálu. Přispívá to bezesporu k eufonii básní, obrací čtenářovu pozornost ke zvukomalbě, ke zdůraznění souzvuku a metaforické síly.³⁵

Nepopírám, že Žinzifov, který neovládal dostatečně jazyk, do něhož překládal, je často ve svých překladech místy mnohomluvný. Nelze však básníkovi vytýkat mnohomluvnost tam, kde jde o seskupení souzvučných nebo významově si blízkých slov a výrazů — o pleonasmus, ať tautologický, syntaktický či dokonce perissologický — jehož básník užívá zřejmě jako básnického prostředku k zesílení dojmu z obrazů příbuzných nebo stejných slov.

Při překládání lyrických písní z RK dosáhl Žinzifov pozoruhodnějších výsledků, než v překladech epických skladeb. Bylo to dáno snad také tím, že lyrickým skladbám lépe porozuměl, že nebyl v nich složitý děj. Při jejich převedení čerpal výrazové prostředky z makedonské lidové poezie. Jejich bezprostřednost, prostota výrazu, hudebnost verše je velmi často zdařile převedena také do Žinzifovova makedonského básnického jazyka:

Ach vy lesi, tmaví lesi,
lesi miletinští,
čemu vy se zelenáte,
v zimě letě rovno?

Ach vi, gori, temni gori,
Gori Miletinski.
Zašto vie ste zeleni
Zime, lete edno?

Ráda bych jáz neplakala,
nemútila srdce:
a řekněte, dobří ludie,
kdo by neplakal zdě?

I ja sakam da ne plačam,
sărce da ne kinam:
A kažete, dobri ljudi,
Koj bi tuk ne plakal?

Nejinak je tomu i v překladu *Žežulice* (*K u k a v i c a*), kde je právě přízvuk makedonské lidové slovesné tvorby tolik přítomný i v poetičnosti, i v lexice, i v bezprostředním vyjádření struktury a uměleckých hodnot originálu. Svědčí to nesporně o faktu, že všude tam, kde překladatel čerpá výrazové prostředky z lidové poezie, dosahuje pozoruhodných výsledků jak ve své původní, tak i v překladové poezii. A naopak tam, kde píše podle svých názorů na jednotný bulharsko-makedonský jazyk je jeho výraz často toporný, nepřirozený, umělý a nejméně básnický.

Překlad *Žežulice* je jedním z mála dokonalých Žinzifovových překladů

³⁵ Např. úryvek z I. části epické básně *O velikém pobiti*:

Da imamo žena
Vségde mi ot Vesna
Pravo do Morana.
I kakvi set svetici,
Svetici v tugja zemja
Da se klanjame nim,
Žertvi nim da palim.
A pred naši svetci
Da ne směit nikoj,
Nikoj da se molit;
Ni koga mărknit
...

RK, o nichž lze právem říci, že jsou pořízeny v makedonštině, neboť nářečí, do něž jsou přeloženy, patří k centrálním makedonským dialektům, která se stala základem pro dnešní spisovnou makedonštinu. Přitom se zde překladateli podařilo, ať záměrně nebo ne, vytvořit některé koncové rýmy i vnitřní seskupení hlásek, jež tvoří téměř dokonalou zvukomalebnost:

Stoit dāb v široko pole
 A na toj dāb kukavica:
 Zakukala, zaplakala
 Što ne sekoga e **prolet**.
 Kak **ke zreše** žito v **pole**
 Ako **beše** samo **prolet**?
 Kako jabālko **ke zreše**
 Ako **beše** samo leto?
 Kako **keše** klas da mārznit,
 Ako **beše** samo esen?
 Devojce **ke beše** težko
 Ako **segde beše** sama.

Tolik zvukových seskupení (**beše, keše, zreše, pole, prolet**), tolik š, která asociují čtenáři šelst listí i neodvratnou minulost opakováním *beše*. (To, co je v originálu tak dokonale hláska l, která je zvukovou metaforou přítomnosti minulých — *zrálo, bylo, mrzli* apod.). Můžeme říci, že tento Žinzifovův překlad patří k nejdokonalejším překladům těchto písní RK do slovanských jazyků v té době a je zároveň důkazem o vyjadřovacích a výrazových možnostech Žinzifovova makedonského básnického jazyka.

Také překlady písní *Kytice* a *Jahody* patří k nesporným Žinzifovovým překladatelským úspěchům a byly zařazovány do výborů z jeho díla až do nedávné doby.³⁶ Odpovídají formou i obsahem českému originálu.³⁷ Zvláště zřetelný je překladatelův záměr v překladu písně *Jahody*. Šestislabičný trochej je dosti důsledně dodržen i za cenu zvýšení počtu veršů. Snaha o přiblížení lidové písní je vyjádřena užitím epanastrofy, která je velmi užívaným básnickým prostředkem slovanské lidové epiky. Palilogickým opakováním překladatel usiluje o dosažení přesnějšího, výraznějšího obrazu a dokonalejší vazby verše a celkové gradace.³⁸

³⁶ Viz R. Žinzifov, *Izbrani tvorenija*, pod red. na P. Dinekov, 2. izdanie, Sofie 1943.

³⁷ Viz Josef Páta, *České písemnictví v bulharské chrestomatii Vazova — Veličkova r. 1884* (Úryvek z dějin vzájemnosti česko-bulharské). Sborník prací věnovaných V. Tillovi k 60. narozeninám, 1867–1927, Praha 1927, str. 140–148.

³⁸ Například:

Poždi, milá, v pochládeče
 v zeleně boreče,
 jáz doběhu na paľúček
 po konieček biely.
 Konieček sé na paľúce
 v hustej trávě pase,
 moje miťá v pochládeče
 na miľého ždaje.

Draga mi, počekaj,
 Čekaj tam pod sěnka
 V šumica zelena.
 A ja ke sja zagnam
 Tamo v poljana
 Po bělo mi konče.
 Moe bělo konče
 Vo poljana pasit,
 pasit gasta trava.

Nebo jiné příklady:

Ach ti tärnie, tärnie,
 tärnie ostro, zašto...

U písně *Jelen* zachovává Žinzifov v podstatě verš českého originálu. Přistupuje k textu tvůrčím způsobem, nedrží se křečovitě originálu, přehazuje verše a dosahuje obsahově věrný překlad. V *Písni pod Vyšehradem* pozorujeme překladatelovu snahu o větší „zlidovění“, o převedení českého textu do makedonštiny takovými výrazovými prostředky, které by ji neodlišovaly od podobných makedonských lyrických lidových písní, třebaže byla Hankou složena podle ruské písně.³⁹

Lyrická píseň *Skřivánek* (*Skolovranec*) pak zcela zapadá do makedonské lidové lyriky. Není to pouhý překlad, ale není to ani parafráze, ani napodobení. Svého lyrického talentu a svých znalostí makedonské lidové slovesnosti tu překladatel užil v maximální míře. Žinzifovův překlad *Skřivánka* se v ničem neliší – ani formálně, ani lexikálně – od podobných lyrických písní makedonských. Básník tu pozměnil druhý verš, v němž se mluví o práci na panském sadu, neboť podobná paralela není v makedonské lidové poezii možná. A pak mu stačilo jediné slovo „kniga“, jež se v lidové poezii a v hovorovém jazyce různých makedonských nářečí užívá ve významu „pismo“ (dopis, list), aby z domněle staročeské písně udělal píseň snad obecně slovanskou, především však makedonskou milostnou. Mnoho motivicky i formálně podobných písní lze najít např. ve sborníku bratří Miladinových *Balgarski narodni pesni*, do něhož přispěl také Žinzifov. Míru tvůrčího překladatelova úsilí lze zjistit ze srovnání originálu s překladem:

Pleje děva konopě
u panského sada:
pyta se jiej skřivánek
pro če žalostiva?

Kak bych mohla ráda býti,
malitký skřivánčě:
otvedechu zmlitka
u kamenný hrádek.

kdy bych pérce iměla
pisala bych lístek:
ty, malitký skřivánčě
ty by s něm tam letiaľ.

Nenie pérce, nenie blanky,
bych pisala lístek:
pozdravuj drahého pěniem,
že zdě hořem nyju.

Plevit moma konop
Vo gradina malka.
Pitat neja pile,
Pile skolovranče,
Pitat neja pile
Zašt'e žalovita?
– Kak da sum vesela
Malko skolovranče?
Libe otvedocha
V kamenna temnica.
Da si imach perce,
Ke mu pišech kniga.
Malkij skolovranec
Ti bi s neja letal.
Němam si ja perce
I list ja si němam,
Da mu pišam kniga;
Pozdravi ti s pesnja
Moe drago libe,
Če ja ovde ginam
Těžka taga teglam.

A ja dojdoch na konj,
Na konj kak sněg bělij.

Ajde, dragi, bärže,
Bärže chodi doma,
Bärže chodi doma
Sálnce tam več zajde.

³⁹ Viz J. Dolanský, op. cit., str. 39–40.

Ke kladům Žinzifových překladů RK patří mimo jiné samostatný překladatelův přístup k daným českým textům, volba některých jiných výrazových a básnických prostředků, než skýtala česká předloha, k transformaci jejího obsahu do jiného, ještě nezformovaného a nekonstituovaného jazyka s cílem působit jejich prostřednictvím v odlišném společensko-politickém a kulturním prostředí. K nesporným úspěchům lze řadit Žinzifovu snahu o posun směrem k lidové slovesné tvorbě. Chtěl-li překladatel, aby jeho překlady (ať už RKZ, Slova o pluku Igorově nebo Ševčenkových veršů) probouzely u jeho soukmenovců pocit slovanské velikosti, přibuznosti, příslušnosti a sounáležitosti, pak musel zvolit i přístupnou a jim blízkou formu. Užitím ustálených epitet, epanastrofy a jiných prostředků, vlastních lidové slovesnosti, chtěl básník zdůraznit i lidové poetický charakter, jaký tyto domněle staročeské originály bezesporu mají. Lze říci, že k nejčastějším básnickým prostředkům, vlastním slovanské lidové poezii a skladbám RKZ, patří opakování a nejrůznější paralelismy – anaforické, epiforické nebo symplokické. Nejsou vzácné případy, kdy se v básních RKZ opakují v různých místech skladby celé verše, které označují nejčastěji opětné vyprávění téhož děje nebo vylíčení téhož předmětu. Nechybí zde ani epanalepsis a anadiplosis, deminutivní tvary substantiv, opakování substantiv s epitetem, opakování téhož kmene příbuzných slov, epanastrofy, chiasmatické opakování (opakování v opač. pořádku) apod.^{39a}

Paralelismus pak může mít podobu komparativní, může být mezi otázkou a odpovědí, mezi nimiž často bývá antiteze, kterou sice nenajdeme v básních RKZ, která však je vlastní slovanské lidové poezii a které užívá ve svých překladech RKZ Rajko Žinzifov. Všechny tyto a mnohé jiné vlastnosti a básnické prostředky RKZ překladatel nejen zachovává, nýbrž ještě více je zdůrazňuje a užívá jich mnohem více a častěji.

Zmínili jsme se již na jiném místě, že Žinzifovy překlady RKZ jako celek trpí jistou jazykovou nejednotností, vyplývající z jeho svérázného chápání jazyka. Je to také jedna ze závažných překážek k jejich porozumění. Z toho pak dosti logicky vyplývá i určitá překladatelova mnohomluvnost. Některé nedostatky překladů jsou způsobeny nepochopením české předlohy.

Shrneme-li tedy to, co jsme řekli, zjistíme, že na počátku druhé poloviny 19. století máme z RKZ dva překlady Libušina soudu v makedonštině (v makedonských nářečích), jeden anonymní bulharský překlad téže skladby a několik překladů písní RK v Hankově Polyglottě a úplný Žinzifovův překlad RK.⁴⁰ Jednotlivé překlady se liší nejen přístupem k daným textům, postupem, uměleckým vystižením a mírou přesnosti a věrností, nýbrž především jazykem. Po jazykové stránce lze je proto řadit ke dvěma hlavním tehdy existujícím dialektům – k východobulharskému a západo-bulharskému neboli makedonskému.

Je známo, že v polovině 19. století a v prvních následujících desetiletích bylo několik pokusů mimo jiné o kompromisní řešení jazykové otázky

^{39a} Josef Zahradník, *Opětování slov a parallelismy v básních Rukopisu Zelenohorského a Královského se stálým zřením k ostatním plodům národní poesie slovanské*, Výroční zpráva cís. král. gymnasia v Písku za škol. rok 1879, str. 3–30.

⁴⁰ V roce 1861 vyšel v časopise *Dunavski lebed* článek o V. Hankovi a v polovině téhož roku překlad epické skladby Jaroslav.

Viz *Dunavski lebed I*, čís. 43 ze dne 25. července 1861 a též E. Georгиеv, op. cit., str. 227.

syntézou hlavních rysů bulharských a makedonských nářečí. Zastáncem takového vytvoření jednotného jazyka na širokém základě bulharských a makedonských nářečí byl také R. Žinzifov. Svě názory na tyto otázky vyjádřil dosti jasně v předmluvě k překladu *Slova o pluku Igorově* a opakoval je i v předmluvě k překladům RKZ. Byl zastáncem jednotného jazyka pro šafaříkovsky pojmávanou bulharskou oblast – pro Makedonii, Thrákií a Bulharsko. Uvědomoval si však dobře fonetické a jiné rozdíly mezi východobulharským a makedonským nářečím. Jeho poznámky o jazyce v předmluvě ke *Slovu o pluku Igorově* mají proto, zdá se, obranný charakter. Obrana proti těm hlasům, které proklamovaly samostatný vývoj makedonštiny. O necelých deset let později proti nim vystoupil veřejně v tisku také významný bulharský obrozenský básník Petko R. Slavejkov.⁴¹ Podle Slavejkova se na počátku 60. let 19. století začaly ozývat hlasy, že je něco jiného Bulhar a bulharština a něco docela jiného Makedonec a makedonština. Kupodivu, tato Žinzifovova obrana zůstala dosud nepovšimnuta.

Pro Makedonii 50.–60. let minulého století je charakteristické, že lidé, kteří stáli v čele protiřeckého hnutí, silně působili na vědomí lidu a často ve svých spisech představovali makedonské Slovyne ne jako zvláštní formující se národ, ale jako součást bulharského národa. Jako příklad zde uvedme *Bulharské lidové písně* bratří Miladinovových.⁴² V souvislosti s nimi a se Žinzifovem poznamenejme, že nemalou úlohu ve vyzdvihování Bulharů, počítaje v to i makedonské Slovyne, sehráli ruští slavjanofilové, kteří se aktivně účastnili ve věcech bulharských a horlivě pěstovali bulharského ducha u mladé makedonské inteligence, zvláště té, která byla v té době v Rusku. V Moskvě vznikly a vyšly Žinzifovovy překlady RKZ. Za pomoci ruských slavjanofilů (zvláště I. Aksakova, P. Bessonova, A. Račinského aj.) získávala makedonská inteligence na mnoha ruských bohosloveckých školách a historicko-filologických fakultách slavistické vzdělání a vyzbrojovala se slovanským a bulharským duchem. Zde, mimo Makedonii, v prostředí národnostně uvědomělých Bulharů a horlivých slavjanofilů se pochopitelně vytvářela makedonská inteligence, která do sebe vstřebávala vědomí bulharství.

Už na počátku 60. let (nikoliv až v 70. letech, jak se často tvrdí) dochází k diferenciaci uvnitř makedonské inteligence a uvnitř makedonského učitelstva. Jedni stáli na stanovisku, že bulharský a makedonský národ je jeden a byli pro vytvoření „společného, jednotného“ jazyka, druzí se prohlašovali za Makedonce. R. Žinzifov jako jeden z praktických realizátorů myšlenky jednotného bulharsko-makedonského národa a jazyka vystoupil na obranu této ideje, jak už jsme uvedli, také v předmluvě k překladům RKZ.⁴³ Byla to však spíše omluva než přesně definovaný teoretický prin-

⁴¹ Viz. P. R. Slavejkov, *Makedonskijt Văpros*, čas. Makedonija z 18. ledna 1871, Cařihrad a také Blaže Koneski, *Kon makedonskata prerodba*, 2. izdanie, Skopje 1959, str. 72–76.

⁴² K. Miladinov záměrně vzal bulharské písně od V. Čolakova, jen aby mohl nazvat svůj sborník bulharským přesto, že ve skutečnosti obsahuje jen necelou stovku bulharských písní; asi 500 lidových písní a jiný národopisný materiál je makedonský. Viz o tom podrobněji Ch. Polenakovik', *Brak'a Miladinovci i Vasil D. Colakov*, Godišen zbornik na Filozofskiot fakultet vo Skopje, 14, 1962, str. 218n. a též Dragan Taškovski, *Ragjanjeto na makedonskata nacija*, Skopje 1966, str. 71n.

⁴³ „My považujeme za bulharský jazyk ten jazyk, kterým se mluví po celé Makedonii, Thrákií a Bulharsku, mezi jehož dialekty existuje méně nebo více rozdílů, ovšem

cip, neboť jazyk jeho překladů i mnoha původních básní je směsí bulharských, makedonských, srbských, církevněslovanských i ruských jazykových prvků. Podstatou však zůstává jazyk makedonských nářečí. Není to tedy v žádném případě „rozšířenější bulharské nářečí“, po němž volal Srezněvskij a které prý si musel osvojit Žinzifov, jak se mylně domnívá E. Georgiev, který si sám na mnoha místech odporuje.⁴⁴

Konstantin D. Petkovič sice veřejně nevystoupil s obhajobou svých názorů na jazyk, domníval se však, že je třeba přijmout jako základ pro budoucí jazyk Bulharů a Makedonců jak makedonské, tak i bulharské dialekty. O podstatných znacích jazyka jeho překladů se dovídáme přímo z textů a také z poznámek Srezněvského k nim. Právě proto, že šlo o překlad do makedonštiny, musel Petkovič v připojeném slovníku vysvětlit makedonská slova a tvary, které jsou odlišné od bulharských a ruských (např. *tatko, stoka, korist, prezima, ljudi, nejzini, imanje, broj, ljutina* aj., slovesných imperfektivačních sufixů apod.). Srezněvskij, vydavatel Petkovičova překladu, tak mohl jasně vidět fonetické a jiné rozdíly mezi tehdejší bulharštinou a makedonštinou. Proto považoval za nutné podat k němu své vysvětlení.⁴⁵

Petkovičův, Žinzifovův a anonymní bulharský překlad Libušina soudu podle N. I. Tolstého „dostatečně jasně demonstrují základní fonetické, morfologické a lexikální rozdíly mezi makedonským a bulharským spisovným jazykem poloviny 19. století na jedné straně a poměrnou neustáleností norem pro makedonský a bulharský spisovný jazyk na straně druhé“.⁴⁶ Srovnání těchto překladů potvrzuje pokusy o stanovení norem spisovné makedonštiny. Zároveň tu vystupují jasněji snahy Petkovičovy i snahy Žinzifovovy a rozdíly v jejich překladech. Také morfologické a lexikální zvláštnosti (systém sloves, výběr lexikálních prostředků aj.), jak v jazyce Petkovičově, tak i Žinzifovově odrážejí dosti důsledně stav makedonských nářečí. Jsou to rozdíly, které i dnes jasně diferencují morfologii i lexiku obou jazyků – bulharského a makedonského. Jsou tu proto všechny důvody psát o těchto překladech jako o prvních překladech do makedonštiny. Zároveň znamenají vážné pokusy o vytvoření jednotného makedonského jazyka na makedonském základě nebo „bulharského“ jazyka na společném bulharsko-makedonském základě, který by měl být „polyvalentním“. K. D. Petkovič i R. Žinzifov usilovali vytvořit na základě jednoho dialektu jakýsi „naddialektový model, zajistit maximální komunikativnost literárního jazyka, rozšířit hranice jeho teritoriálního působení, zavést do svého jazyka takové nářeční prvky, které byly dostatečně

my, jakož i každý nekrátkozraký Bulhar, nemůžeme říci, že slovo *ráka* nebo *vóda* je makedonské nebo thrácké a *ráká, vodá* bulharské, protože nejsou Makedonci, nejsou Thrákové jako zvláštní národy, nýbrž jsou jen Slované-Bulhaři, kteří obývají uvedená území, jejichž názvy mají snad oprávnění v zeměpise, ale nikoliv v národnosti, zkrátka, existuje ucelený národ bulharský a jeden jazyk bulharský, který jako každý kterýkoliv jiný jazyk, se dělí na nářečí.“ Viz R. Žinzifov, *Publicistika II*, str. 235.

⁴⁴ E. Georgiev, op. cit., str. 229.

⁴⁵ Jsou to především střídnice za staré jery (ъ, ѣ), místo nichž je v Petkovičově překladu téměř důsledně **a**, střídnice za stsl. je rovněž **a** (někdy **u**), střídnice za stsl. **а** (rus. я) je většinou **e**, zatímco v bulharském anonymním překladu je různá střídnice – **e, IE, IA**, za stsl. jať (ѣ) = **e** (v bulharském anonymním překladu ponecháno jať s různou výslovností), místo št = **é** (ѣ) a místo žd = **d**. Viz už cit. *Pamjatniki i obrázky narodnogo jazyka i slovesnosti*, . . ., str. 23–27.

⁴⁶ N. I. Tolstoj, op. cit., str. 18.

rozšířeny i za cenu zřeknutí se některých rysů rodného nářečí...⁴⁷ Jejich zásluhy lze spatřovat také v tom, že se zřekli „vysokého“ stylu církevní slovanštiny a pokusili se zavést makedonský lidový jazyk do poezie.

3

O vřelém Žinzifovově vztahu k Čechám, k českým dějinám a literatuře jsme se mohli přesvědčit už při rozboru jeho překladu RKZ. Žinzifov však ve své době proslul také jako plamenný publicista, který v ruském (hlavně slavjanofilsky zaměřeném) tisku psal mj. informativní přehledy ze života slovanských národů.

V souvislosti s povstáním v Polsku roku 1863 vystoupila otázka polsko-ruských vztahů. A tu Žinzifov, makedonský rodák ve službách ruského slavjanofilského tisku, velmi bedlivě sleduje český tisk a vztah českého lidu k těmto otázkám. Jeho vztah k Polsku je pod silným vlivem slavjanofilské ideologie, třebaže nelze zapomínat také na taktické důvody, které vedou Žinzifova k takovému stanovisku.⁴⁸

Pro své informativní přehledy čerpal Žinzifov zprávy nejčastěji ze srbských, charvátských a českých novin a časopisů. Z nich pak nejpravidelněji sledoval Národní listy, k jejichž psaní zaujal negativní stanovisko. Vyplývalo to z toho, že v polských událostech, kterým Národní listy vyjadřovaly své sympatie, viděl intriky Evropy a evropských zemí proti Rusku.⁴⁹ Sympatičtější mu byly Pešťbudínské Vědomosti, které byly pro úplné smíření mezi Ruskem a Polskem, což odpovídalo i jeho názorům.⁵⁰ Největší pozornost českému tisku a tedy i české a rakouské politice věnoval Žinzifov právě v roce 1863. Ani později však nepřestal sledovat český tisk, zvláště Palackého *Národ*.

V Praze začal v roce 1862 vycházet v redakci fanatického rusofila F. J. Jezbera y všeslovanský list *Slověnín* s cílem ukázat na příbuznost slovanských jazyků. Časopis byl tištěn azbukou a byl o něj značný zájem mezi bulharskou a makedonskou inteligencí. Jezbera vstoupil v roce 1863 do kontaktu také s Rajkem Žinzifovem, kterého vyzval ke spolupráci nejen ve věcech bulharsko-makedonských, nýbrž i ruských. Prostřednictvím Slověnina obrátil se na Žinzifova s prosbou o zaslání seznamu všech časopisů a novin, které vycházely v Moskvě, pro Jezberou připravovaný kata-

⁴⁷ Tamtéž, str. 34.

⁴⁸ Žinzifov totiž pevně věřil v historickou misi Ruska – osvobodit slovanský jih od Turků. Proto se domníval, že polská revoluce pohlcuje síly ruské vlády, snižuje její mezinárodní prestiž a odvádí její pozornost od Balkánu. Kdyby žili Poláci s ruským národem „v bratrské lásce“, mohl by podle Žinzifova dokonce také polský lid pomoci „při osvobození Slovanů Balkánského poloostrova“. Viz R. Žinzifov, *Publicistika I*, str. 90.

⁴⁹ Domníval se totiž, že Francie a Anglie podporují Poláky ne proto, že Poláci chtějí samostatnost. Kdyby tomu tak bylo, říká Žinzifov, proč potom nejsou pro obnovení samostatnosti českého, srbského, charvátského a bulharského státu? To je důležitý fakt, který je třeba brát v úvahu při posuzování Žinzifovova vztahu k polským událostem a tedy i k odtud vyplývajícimu vztahu k liberálním Národním listům.

⁵⁰ Viz R. Žinzifov, *Publicistika I*, str. 94–98.

log všech slovanských novin a časopisů. Žinzifov do toho zapojil i svého přítele P. I. Barteněva.⁵¹

Později, v roce 1864, se Jezbera za svého pobytu v Moskvě seznámil se Žinzifovem také osobně. Výsledkem takovéto spolupráce bylo, že mu Žinzifov poslal rukopis jedné ze svých formálně i obsahově nejlepších básní – *Vdovica*, inspirované mučednickou smrtí bratří Miladinovových.⁵² Není bez zajímavosti, že tato Žinzifovova báseň vyšla nejdříve ve Slověninu (číslo 4) a teprve pak v jeho Novobulharské sbírce. Jezbera poznamenává, že báseň je napsána v „bulharsko-makedonském nářečí“. Báseň vyšla ve Slověninu bez autorova podpisu. Ve třetím čísle Slověnina je otištěna zpráva o chystané Žinzifovově sbírce, o níž se rovněž sdělovalo, že bude obsahovat překlady RKZ.

Ve Slověninu (roč. 1864, čís. 1) vyšla také Žinzifovova báseň *Bälgarska pesnja (Pitala je Bälgarija)*, podepsaná pouze jménem Rajko spolu se dvěma jeho překlady z RK – *Širačka* a *Skolovranec* (Opuštěná, Skřivánek) paralelně s českým originálem. Jezbera a Žinzifov chtěli ukázat, „jak bulharské nářečí, které před tisíci lety mohlo být vzato za základ všeslovanské literatury, ještě v současné době se shoduje s nejstaršími památkami české literatury a snad budoucí duchovní jednoty slovanské.“⁵³ V témže čísle Slověnina najdeme i Žinzifovův překlad polské písně *Krakovjanka*.⁵⁴

Na rok 1863 se v Čechách chystaly velké oslavy tisíciletí od příchodu Cyrila a Metoděje na Moravu. Byly vytvořeny výbory pro přípravu těchto oslav, které měly mít nejen náboženský, ale i světský charakter. Redaktor časopisu *Ost und West* I. Ignjatijevič-Tkalac vyzýval tenkrát všechny slovanské osobnosti na poli kultury, aby se zasadily u svých vlád (ruské, rakouské, srbské) o získání souhlasu takové oslavy konat. Snad podněcen Tkalcovou výzvou přichází také František Jezbera s podobným návrhem. Obrací se dopisem ke slovanským spisovatelům a duchovním a vyzývá je ke spolupráci při vydání Vseslovanského sborníku, v němž by byly otištěny staří ve všech slovanských „nářečích“.⁵⁵ Sborník měl mj. obsahovat přehled dějin Slovanů od dob Cyrila a Metoděje ve čtyřech hlavních slovanských „nářečích“ (česky, polsky, rusky, srbsky), stať o životě a díle soluňských bratří v církevní slovanštině, přehled činnosti Cyrilových a Metodějových žáků v Bulharsku v *bulharštině*, stručný nástin dějin lite-

⁵¹ V dopise z 20. května 1863 píše P. I. Barteněvovi: „Pro boha, neodsuzujte mne, že se nechávám strhnout... Pro boha, neopovrhujte dopisem Jezberovi, protože já musím být přesný a příčinnivý ke každému, kdo se mnou soucítí. A Jezbera, dost možná, že je přenevinný člověk a není třeba útočit na něj za podniknutou jím snivou práci, kterou mu z celého srdce přeji, aby v ní úspěšně pokračoval“. Viz L. S. Erichonov, op. cit., 178.

⁵² Ve třetím čísle *Slověnina* (Panu Žinzifovovi, Bulharinu z Makedonie, toho času na Universitě v Moskvě) najdeme bulharsky psanou odpověď Fr. Jezbera na jeho dopis, v níž mu sděluje, že obdržel báseň *Vdovica* a že ji uveřejní v následujícím (4) čísle. Viz V. A. Francev, *Dva momenta iz istorii češko-bölgarskich literaturnych svjazej v XIX. st.*, Sborník bälgarsko-čechoslovaška vzaimnost, Sofie 1930, str. 90–106.

⁵³ Tamtéž, str. 105n.

⁵⁴ Jak dokládá V. A. Francev, *Dva momenta...*, str. 104, Jezbera otiskl v 6. čísle *Slověnina* také jednu „přítču“ a dvě lidové písně v originále. Jedna z nich – *Ja sprete se slavěi, čto nevinno pějate* – je psána severovýchodním bulharským nářečím a druhá – *Bolan junak armosan (Se kačimo tamo gore, Tamo gore na planina)* v bulharsko-makedonském nářečí.

⁵⁵ Tuto Jezberovu výzvu otiskly také některé slovenské časopisy, např. *Orol*.

ratur slovanských od počátku po rok 1863, popis města Soluně v nářečí *bulharsko-makedonském* apod. Je tu zajímavý rozdíl, který činil Jezbera mezi bulharštinou a nářečím bulharsko-makedonským. Zřejmě viděl a uvědomoval si rozdíl těchto dvou nářečí nejen v básních Žinzifovových a pod Žinzifovým vlivem. Rozdíl mezi bulharštinou a makedonštinou tedy v té době viděli nejen rodáci z Makedonie, nýbrž i Češi a dokonce i rodilí Bulhaři, jak uvidíme dále v případě Stojanovově.

Jezberův sborník měl být bohatě ilustrován nejrůznějšími výjevy ze slavných období slovanských dějin.⁵⁶ Byl to velkolepý plán, který Jezbera připravoval spolu s redaktorem Moravanu v Olomouci. Mezi prvními, kdo se ozval a přidal k Jezberově výzvě, byly také *Bългарски книžци*, vydávané v Cařihradě. Žinzifov znal podrobný Jezberův plán a informoval o něm také ruské čtenáře slavjanofilského listu *Deň*. Vysoce hodnotil záměry moravských Čechů a svou informaci zakončil sugestivní otázkou: „A co východní Slované, pravoslavní Slované Ruska, Srbska a Bulharska, účastní se těchto oslav?“⁵⁷

Pro poznání Žinzifovova vztahu k Čechám má značný význam jeho korespondence s Vasilem D. Stojanovem, dlouholetým propagátorem bulharské literatury v Praze. „Já bych, až zde dostuduji“ – píše Žinzifov z Moskvy počátkem ledna 1864 V. Stojanovovi – „chtěl přijet do Prahy, aspoň na dva na tři měsíce, abych se naučil mluvit česky, ale nevím, protože moje peněženka je zcela prázdná; napiš mi, prosím Tě, s kolika se může vyjít v Praze po bulharsku, tj. chudě“.⁵⁸ O několik měsíců později vyjadřuje znovu svou touhu: „Já bych velice, velice chtěl přijet do Prahy, ale prokletá peněženka (příruční knížka) mě tak otloukla, že nedej Bůh.“⁵⁹

Rajko Žinzifov pravidelně sledoval Stojanovovu činnost v českých Národních listech i v jejich Kritické příloze. Stojanovovy stati o bulharské a makedonské literatuře povzbuzovaly jeho bulharsko-makedonské vědomí.⁶⁰

Dokladem vřelého Žinzifovova vztahu k Čechám a české kultuře je i jeho překlad Ševčenkova *Věnování P. J. Šafaříkovi*, které Ševčenko připojil ke své poemě Kacič. Ševčenko v něm vyzvedl zásluhy českého slavisty, tohoto „ljubomudra“, že slovanské národy „nenechal utonout v německém moři“ a že „spojil v jediné moře všechny slovanské řeky“. Třebaže Žinzifovův překlad Ševčenkova *Věnování* po stránce umělecké nedosahoval hodnot originálu, je nesporné, že *Věnování* sehrálo významnou úlohu v popularizaci Šafaříka mezi balkánskými Slovany a upevňovalo je v jejich myšlence slovanské vzájemnosti. Pro úplnost dodejme, že až do nedávné

⁵⁶ Např. Boris se svými syny přijímá od Metoděje křesťanství, Cyril a Metoděj nesou azbuku a evangelium na Moravu, Bořivoj a Ludmila jak učí své vnuky Boleslava a Václava slovanským knihám, sňatek Doubravky s polským knížetem Mečislavem, obrazy ze Soluně a jiných slovanských měst, mapa všech zemí, v nichž všude Slované žili před Cyrilem a Metodějem apod.

⁵⁷ R. Žinzifov, *Publicistika I*, str. 105.

⁵⁸ Viz Zd. Urban, *Neznámé dopisy R. Žinzifova V. D. Stojanovovi a jejich význam*, sb. F. Wollmanovi k sedmdesátinám, Praha 1958, str. 259.

⁵⁹ Tamtéž, str. 262.

⁶⁰ V dopise z 12. ledna 1864 píše v souvislosti s básnickou sbírkou, kterou zaslal Stojanovovi a v níž byly otištěny také překlady RKZ: „Jazyk se ti může zdát trochu divný, ale já jsem z makedonských Bulharů“. Tamtéž, str. 260.

doby byl tento Žinzifovův překlad mylně považován za jeho původní tvorbu.⁶¹

Žinzifovův překlad Ševčenkova Věnování P. J. Šafaříkovi vychází v době,⁶² kdy se v bulharské publicistice objevuje řada článků, dosti podrobně a příznivě informujících o poměrech v Čechách a na Moravě, kdy se psalo o slovanské vzájemnosti apod. Zapadá také do období příprav k pětistému výročí narození Jana Husa, o nichž informoval také bulharský tisk.⁶³ Na oslavy do Čech přijela tenkrát i desetičlenná skupina Bulharů v čele s dlouholetým Žinzifovovým přítelem M. Drinovem. Žinzifov, který se zřejmě z vážných důvodů nemohl účastnit oslav, zaslal telegram s práním všemožného zdaru.⁶⁴

Když vyšly roku 1876 Jirečkovy *Dějiny Bulharů*, obrátil se jejich autor s dopisem na Bulharskou literární společnost v Braile a odstoupil jí opět právo na překlad do bulharštiny. První z kandidátů po V. D. Stojanovovi (který odmítl překlad pořídit) byl Rajko Žinzifov. „Jestliže se nepřihlásí jiný povolanejší překladatel“ — psal M. Drinov K. Jirečkovi — máme na mysli odstoupit překlad Žinzifovovi, který ze srdce rád se ujímá jej pořídit. Myslím, že tuto práci vykoná dobře: zná češtinu dosti dobře a má dobré přátele mezi moskevskými Čechy, kteří mu pomohou, kde bude potřeba. Seznámil jsem se se dvěma z těch Vašich krajanů, kteří se mi velice zamlouvají.“⁶⁵ M. Drinov neopomněl K. Jirečka informovat také o Žinzifovově stati o bratřích Miladinovových,⁶⁶ kterou mu zaslal spolu se zprávou o Žinzifovově smrti. Zájem R. Žinzifova o Čechy, o dosažené výsledky vědy a kultury tedy trval až do jeho smrti.

O Rajku Žinzifovovi se v Čechách vědělo v 60. a 70. letech minulého století dost. Kromě propagace jeho poezie a překladů RK, kterou mu udělal F. Jezbera, tu byly i přehledy bulharské a makedonské literatury, které uveřejnil v českém odborném tisku Vasil D. Stojanov.⁶⁷ Stojanov jej zařadil vedle P. R. Slavejkova, L. Karavelova a bratří Miladinovových. Byla to prezentace velmi významná a objektivní. Neváhal představit Žinzifova českému čtenáři jako básníka, který má „znamenitě nadání básnické“, který „jest dnes jedinkým a nejpřednějším básníkem bulharským všech jiných mladých, náležitě vzdělaných Bulharů na básnické půdě vystupujících“. Stojanov staví Žinzifova na tehdejší bulharsko-makedonském básnickém nebi nejvýše. Bylo to hodnocení opravdu vysoké a zároveň významné představení jeho tvorby v českém prostředí.

⁶¹ Viz R. Žinzifov, *Sáčinenija*, stákmila Z. Zdraveva, MNI Sofia 1927, str. 3 a Zd. Urban, *Neznámé dopisy R. Žinzifova V. D. Stojanovovi a jejich význam*, ... str. 263.

⁶² Žinzifovův překlad první části Ševčenkova Kacíře, tj. Věnování (Poslanie) vyšel v roce 1868 v čas. *Obšt trud* pod názvem *Poslanie slavnomu P. J. Šafaříku*.

⁶³ Viz V. Bechyňová — V. Čejchan, *Česká otázka v novinách Ljubena Karavelova „Svoboda“ a „Nezavisimost“*, sb. Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí, NCSAV Praha 1963, str. 113.

⁶⁴ Viz Zd. Urban, *Z dějin česko-bulharských kulturních styků*, Praha 1957, str. 33.

⁶⁵ Viz *Iz archiva na Konstantin Ireček*, tom II, Sofia 1959, str. 120.

⁶⁶ Stať *Dimitrij i Konstantin Miladinovy* vyšla nejprve v deníku *Deň*, čís. 46 a 48 ze dne 17. listopadu a 1. prosince 1862 a pak byla přetištěna s menšími stylistickými opravami v čas. *Rodnoje plemja*, kn. 2, 1877. M. Drinov zaslal Jirečkovi 1 exemplář tohoto časopisu.

⁶⁷ Viz *Slovo o literárních pracích oněch spisovatelů bulharských zvlášt, kteří přispěli a přispívají k zvelebení a ušlechtění naší národní řeči bulharské*. Český sepsal: Bulhar Veljo D. Stojanov, *Časopis Muzea království českého*, XL, 1866, sv. 3, 271–283.

Vasil D. Stojanov byl také vůbec první, kdo v českém tisku podrobil kritice a zhodnotil Žinzifovovy překlady Rukopisu královédvorského a zelenohorského. Zatímco o překladech epických skladeb píše jako o dobrých, vyzvedá Žinzifovovy překlady lyrických písní RK, z nichž je mnohá píseň podle Stojanova „tak zdařile a tak krásně přeložena, že se zdá v skutku býti jako národní píseň bulharská“. Stojanov zaujímá kritické stanovisko také k Žinzifovovu jazyku. Vytyká mu směs východního a západního nářečí. „Všechny překlady dle mého zdání byly by v každém ohledu zdařile přeloženy, kdyby překladatel čistě buď do západního nářečí bulharského čili makedonského, anebo do východního je byl překládal, — překlad je sice v západním nářečí, ale zhusta nalézáme míchanici, zvláště ve tvarosloví, z obou nářečí, . . .“⁶⁸

Básníkové jméno nezapadá v Čechách ani později, v 70. a 80. letech. Celých patnáct let po uveřejnění jeho překladů a původních básní ve Slověninu se setkáváme s jedním jeho překladem ze Ševčenka (*Oj, tri drumovi široki*) ve Wagnerově *Krátké mluvnici jazyka bulharského*.⁶⁹ V poznámkách k tomuto překladu Wagner uvedl, že tvary, které se v ukázce vyskytují, jsou „dle nářečí makedonského“.

Petkovičovy a Žinzifovovy překlady RKZ, Žinzifovova láska k české kultuře na jedné straně a popularizace jeho básnické tvorby a osobnosti na stránkách českého odborného a periodického tisku na straně druhé tvoří nesporně zajímavou kapitolu z dějin česko-makedonských a makedonsko-českých kulturních styků a vztahů v 50.—80. letech minulého století.

⁶⁸ Tamtéž, str. 279.

⁶⁹ Viz Jan Wagner, *Stručná mluvnice jazyka bulharského*, Praha 1879, str. 63. Autor mluvnice tu v první části pojednal o novobulharštině a podle Slavejkovova cařihradského listu Makedonija (1869) ji dělí na tři hlavní nářečí: 1. podunajsko-bulharské, 2. thrácké a 3. makedonské. Později ve své *Mluvnici jazyka bulharského* (1882, 2. rozmnožené a přepracované vydání 1883) Wagner uvádí, že základ nynější spisovné bulharštiny tvoří podunajský a thrácký dialekt. O makedonském nářečí píše, že je zatím nejméně prozkoumané a že byly pokusy o zavedení makedonštiny do literatury. V textové části mluvnice uvedl Wagner také dvě makedonské lidové písně: *Ilínka Vlínka a Ženídba na sálceto* (str. 127—130). J. Wagner rozeznával makedonský dialekt od bulharštiny, třebaže národnostní rozdíl mezi Bulhary a Makedonci nedělal. V knize cestopisných črt a dojmů *Na evropském východě* (Třebíč 1889, str. 109—110) píše: „... obyvatelstvo (vesnice, kterou navštívil — I. D.) tvoří Bulhaři, jichž jazyk dialektický nám ukazuje, že jsme již na počátku Makedonie“. V souvislosti s arnautštinou (albánštinou) Wagner dokonce vyslovil myšlenku, že se arnautština rozšiřuje prý značně na úkor srbštiny a že „to platí i o krajínách méně známých, jmenovitě o Makedonii, kde zajisté živel slovanský bude ustupovati smělému a výbojnému arnautskému“. (Tamtéž, str. 108.)